

Troyacademy 5 (1), 307-323 , 2020
Geliş/Received: 21.12.2018 • Kabul / Accepted: 20.11.2019
doi: 10.31454 / usb.723550

Gogol'un Yaşam Öyküsünün Eserlerindeki Yansımaları

Uğur KESKİN*

Öz

Bu makalede, Gogol'un yaşam öyküsünün, yazmış olduğu hikâye, roman ve tiyatro eserlerine ne şekilde yansımakta olduğu konusu üzerinde durulmuştur. Gogol, oldukça erken bir yaşta itibaren askeri okula gönderilmiş ve eğitimini burada almıştır. Gogol'un eserleri yakından incelendiğinde askeri bir çevrede yetişmiş olmanın etkileri açıkça görülebilmektedir. Bu makaledeki anlatım ve tespitlerden de anlaşılabilirliği üzere Gogol, istisnai birkaç eseri dışında bütün eserlerinde asker kişilere yer vermektedir. Bu durum; yazarların, içinde buldukları sosyal çevre ve yaşam deneyimleri gibi unsurlardan izole bir şekilde eser vermedikleri konusundaki genel kabul görmüş anlayış ile önemli ölçüde örtüşmektedir. Bu makalede, Gogol tarafından yazılan bütün birincil kaynak eserler, nitel araştırma türlerinden içerik incelemesi yöntemiyle ele alınmıştır. Gogol'un eserleri hakkında yazılmış olan literatürden de yararlanarak ilave açıklamalar yapılmıştır. Bu sayede, Gogol'un kişisel yaşam öyküsü ve geçmiş tecrübelerinin, yazma eylemine nasıl yansıdığı konusu açıklanmaya çalışılmış, gelecekte yapılacak olan benzer türden çalışmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kişisel Deneyimler, Askerlik, Gogol.

Jel Kodu: Z19

The Reflections of Gogol's Life Story in his Works

Abstract

This article focuses on how Gogol's life story is reflected in his story, novel and theater works. Gogol was sent to military school from a very early age and received his education here. When the works of Gogol are examined closely, the effects of being raised in a military environment can be clearly seen. As can be seen from the explanations and findings in this article, Gogol has included soldiers in all his works except for a few exceptional works. This situation; the authors agree that the authors agree with the generally accepted understanding that they are not isolated from elements such as the social environment and life experiences. In this article, all primary source works written by Gogol are examined through qualitative research types. Additional explanations were made by using the literature written about Gogol's works. In this way, Gogol's personal life story and past experiences were tried to explain how the writing act was reflected, and suggestions for similar future studies were made.

Keywords: Personal Experience, Military Service, Gogol.

Jel Code: Z19

* Doç. Dr, Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi,
ORCID ID: 0000-0003-2740-4120 ugurkeskin@anadolu.edu.tr

GİRİŞ

Benton ve Craib'e (2012: 9) göre fikirler ve argümanlar gökten zembille inmekte, aksine, üzerinde düşünüldükleri toplumsal bağlam içinde ortaya çıkmakta ve bağlam tarafından biçimlendirilmektedir. Benton ve Craib'in bu görüşleri, sosyal bilimlerin geneli için sıkça ifade edilen bir görüş olarak ön plana çıkmaktadır. Aşağıdaki aktarımlar, sosyal bilimlerin, genel bağlamdan ne şekilde etkilenmekte olduğuna ilişkin gerçekliği ortaya koyma bakımından dikkat çekmektedir.

Bilimler, bilim adamları ve yazarların konu seçimi, metodolojisi ve kavramları çoğunlukla yaşanan çevre ve sosyal şartlarla koşut bir biçimde şekillenmektedir. Bu nedenle sosyal konulara ilişkin olarak kaleme alınan her türlü süreli veya süresiz yayın, adeta güncel şartlar ve baskın bakış açıları (paradigmalar) ve yazarların kişisel yaşamları/anlayışları çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Sosyal konulara ilişkin yayınlar, on dokuzuncu yüzyıl sonundan itibaren toplumsal ve ekonomik sistemlerin bir icadı olarak gelişme kaydetmiştir. Buna en belirgin kanıt olarak ise sosyal bilim disiplinlerinin isimleri de dâhil olmak üzere, kavramsal terminolojinin büyük bir kısmının on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkmış olması gösterilmektedir. Zira sosyal alanda kaleme alınan her türlü yayın, güncellik ve yazarın kişiselliğinin eklentisi ve ürünü olarak, sosyal dünyanın gözleme veya deneyime dayalı ele alınması biçimine dönüşmüştür (Kızılcıkelik, 2003: 147; Kızılcıkelik, 2004: 54; Fay, 2005: 12).

Toplumsal tabakalaşma/zümreleşme, evrensel bir olgu olma niteliğine sahip bulunmaktadır. Toplum içinde belirli grup bireylerin çeşitli toplumsal katmanlar içinde yer alması durumu, tarihi gelişim süreci içinde her zaman için gözleme konu edilebilmiştir. Bazı toplumlarda katı bir sınıfsal ayrımın olduğu kastlaşmaya varacak kadar keskinleşen ayrımlar, diğer bazı toplumlarda, daha az belirgin bir biçim sergilese de tabakalaşma gerçeğinin var olduğu hususu, genel kabul görmüş bir olgu olarak belirginleşmektedir. Genel kabul görmüş bir anlayış olarak kabaca üç tabakanın varlığı üzerinde durulmaktadır. Bunlar sırasıyla alt, orta ve yüksek tabakayı oluşturmaktadır. Bu anlatımda; sınıf, kesim veya başka bir kavram yerine özellikle "tabaka" kavramını kullanılmasının nedeni, Gogol'un eserlerinde de kavramın bu şekilde kullanılmış olmasından ileri gelmektedir. Alt tabaka, halktan bireylerden (mujik) oluşmaktadır (Gogol, 2018a: 2; Gogol, 2014: 19). Zenginlikleri ve dolayısıyla da toplum genelindeki etkinlikleri her geçen gün artmakta olan tüccarlar ile memur kesimi, toplumun orta tabakasını (Gogol, 2015: 225), toprak sahibi varsıllar ise toplumun yüksek tabakasını (Gogol, 2015: 195) oluşturmaktadır.

Gogol'un eserlerinde asker kişiler, orta sınıfa ait bireyler olarak betimlenmektedir. Düzenli bir gelire sahip oldukları için alt sınıfta yer almamakta, yine aynı nedenden (sabit gelirli olmalarından) dolayı da üst sınıf olarak nitelenen zengin tabakada yer alamamaktadırlar. Her toplumda bu durumun elbette ki istisnaları olabilmektedir çünkü ilave gelire sahip bulunan dini/siyasi bağlantıları olan, aileden gelen soyluluk, servet ya da askeri hiyerarşideki en üst düzey rütbe ve makamlara sahip olma gibi nedenlerle toplumun üst tabakasından yer alan asker kişiler olabilmektedir. Söz konusu türden istisnalar, Gogol'un

Cinler Padişahı hikâyesi ile *Eski Zaman Beyleri* hikâyesi dışında gündeme getirilmemekte, kaleme alınan asker karakterler çoğunlukla orta tabakada yer alan kişiler olarak betimlenmektedir.

Kendisi hakkında genel bilgilerin verildiği aşağıdaki anlatımda da görülebileceği üzere Gogol, ailesi tarafından oldukça erken bir yaştan itibaren askeri okula gönderilmiş ve eğitimini burada almıştır. Ayrıntı gibi görünen bu husus, Gogol'un eserleri yakından incelendiğinde belirgin bir şekilde kendini hissettirmektedir. Bu makaledeki anlatım ve tespitlerden de anlaşılabilirceği üzere Gogol, istisnai birkaç eseri dışında bütün eserlerinde asker kişilere yer vermektedir. Bu durum, yukarıda da ifade edildiği üzere yazarların sosyal çevre, öz yaşam deneyimleri gibi unsurlardan izole bir şekilde eser vermedikleri konusundaki genel kabul görmüş anlayış ile de önemli ölçüde örtüşmektedir.

1. ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Çalışmanın amacı, yazarın başvurduğu anlatımların, hem toplum geneline hem de kendi geçmiş yaşantılarına ilişkin gerçeklikleri yansıtmakta olduğunu ortaya koymaktır. Çalışma, Gogol özelinde yürütülmüş olup, bu yazara ait birincil kaynak eserlerin tamamını kapsayacak şekilde yürütülmüştür. Gogol'un kaleme aldığı hikâye, roman ve tiyatro eserlerindeki anlatımları, yaşamış olduğu geçmiş gerçeklikler çerçevesinde izah edilmeye çalışılmıştır. Yazarın yaşamış olduğu gerçekliklerin, yazılı metin biçimine getirilmesi sürecinde başvurulan anlatımların içeriği ve söz konusu gerçekliklerin anlaşılmasında, gerçekçi dil ve anlatımların üstlendiği işlevler, bu makalede tartışmaya konu edilmiştir. Anlatımı ortaya çıkarmaya yönelik bir araç olan dil, kendisinin ötesindeki şeyleri, işaret, temsil veya sembolize eden simgesel araç olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle dilin (dolayısıyla da yazınsal anlatımların) bireysel, kurumsal ve toplumsal olguların kurucusu olduğu ileri sürülmektedir (Searle, 2005: 84-85). Dolayısıyla yazarın kullandığı anlatım biçimleri, Herakleitos (2012: 73) gibi örtük söz söyleme sanatını tercih etmediği sürece (Gogol, eserlerinde böyle bir amaç taşımamaktadır, aksine Rus gerçekçiliğinin öncüleri arasında gösterilmektedir), söz konusu yazarın üslubunu ve ne şekilde anlaşılabilirceğini anlaşılır bir şekilde ortaya koymaktadır. Netice itibariyle, yazar ile anlatım etkileşmekte ve birbirlerinin kimliklerini yansıtmaya başlamaktadırlar. Dolayısıyla yazınsal anlatımlar, yazıyı kaleme alan yazarın kişisel yaşamı, çevresel unsurlar aracılığıyla biçimlenmektedir.

Yukarıdaki paragrafta yer verilen açıklamalar, tipik bir aktör-yapı tartışması olarak belirginleşmekte ve dengeli bir açıklama getirmesi bakımından Giddens'in (1984) "yapılanma" yaklaşımı ile etkin bir biçimde izah edilebilmektedir. Giddens, yapılanma yaklaşımını konuşma örneğiyle açıklamaktadır. Konuşma bir eylem, dil ise yapıdır. Konuşma eyleminin ortaya çıkabilmesi için hem dile hem de konuşacak bir özneye yani aktöre ihtiyaç duyulmaktadır (Taşçı, 2013: 14). Dil (anlatım) örneği üzerinden yapılan bu açıklamalardan da anlaşılabilirceği üzere "aktör" konumunda bulunan birey olarak yazar, "yapı" olarak dili kullanarak hem gerçekliği inşa etmekte hem de bir bütün olarak

gerçekliğin yapılanmasını sağlamaktadır.

Yazarın yaşamsal olarak deneyimlediği süreçlerin, onun kaleme aldığı bilimsel çalışmalara bile yansımakta olduğu tartışmasının literatürde sıkça yapılmakta olduğu, yukarıdaki “Giriş” bölümünde de açıklanmıştır. Bilimsel çalışmalara bile yansiyabilen birer dışsal girdi olarak sosyal unsurlar, duygulanımlara daha açık bir alan olan edebiyata çok daha fazla yansiyabilmektedir. Dolayısıyla yazarın deneyimlediği yaşanmışlıklar ile kaleme aldıkları (dolayısıyla da daha somut bir biçimde tahlil edilebilirliği söz konusu olan anlatımlar), belirgin bir biçimde örtüşebilmektedir. Örtüşmediği durumlarda ise, gerçekliğin görünümünün değiştirilerek sunulmaya çalışıldığı izlenimi oluşmaktadır ki bu durum, daha çok kapalı söz söyleme geleneğine dayalı anlatımlarda ön plana çıkmaktadır ki söz konusu türden anlatımlar, bu çalışmanın kapsamına girmemektedir. Dolayısıyla gerçekçi anlatımlara başvurdukları varsayımına ve yukarıda açıklanan hususlara dayandıklarında yazarların, deneyimlemiş oldukları geçmiş yaşantılarını, yazılarındaki anlatımlara direkt olarak yansıtma yaptıkları yargısı ortaya çıkmaktadır. Bu makalede, ifade edilen söz konusu varsayım, çıkış noktası kabul ederek aşağıdaki önermelerde bulunmaktadır.

Birinci Önerme: Yazarın, eserlerini yapılandırırken başvurduğu anlatım, geçmişte yaşamış olduklarının kaynaklık ettiği etkileşiminin bir sonucu olarak, onun geçmiş yaşantılarını yansıtma niteliğine sahip bulunmaktadır.

İkinci Önerme: Yazarın başvurduğu anlatımlar, kendisini etkileyen geçmiş yaşantılara ilişkin çevresel unsurları ve kişisel gerçekliklerini yansıtma, bu da kendisiyle ilgili somut gerçekliklerin ortaya çıkarılmasına katkıda bulunmaktadır.

Sıralanan iki önermeden hareket edildiğinde, yazarın başvurduğu anlatımların, söz konusu anlatımları kaleme alan yazara ilişkin kişisel gerçekliklerinin özünü teşkil eden ve bunu anlamlı bir şekilde yansıtabilen bir gösterge işlevini üstlendiğini ileri sürmek mümkün olmaktadır. Söz konusu gösterge/yansıtma işlevi sayesinde yazara ilişkin geçmiş yaşam bilgileri daha anlaşılabilir bir biçimde yorumlanabilmektedir. Öte yandan, her bir yazar, belirli bir yazma kabiliyetine ve gerçeklikleri yansıtma bakımından belirli bir limitin ötesine geçememektedirler ki bu da “sınırlı rasyonellik” olarak kavramlaştırılmaktadır. Yazarların, hem yazınsal hem de zihinsel anlamda içinde buldukları söz konusu kısıtlar da göz önünde bulundurularak bu çalışmada, yukarıdaki önermeler aracılığıyla, aşağıdaki araştırma sorularının cevapları verilmeye çalışılmaktadır.

Araştırma Sorusu 1: Yazar (Gogol), kaleme aldığı anlatımlar aracılığıyla kendi kişisel çevre unsurlarına, özellikle de geçmiş yaşantılarına ilişkin gerçeklikleri yeterli ölçülerde yansıtabilir mi?

Araştırma Sorusu 2: Yazarın kullandığı anlatımlar üzerinden yapılan açıklamalar, onun yaşam öyküsüyle koştuluk ortaya koyar mı?

Bu çalışmanın önermelerde ileri sürülen görüşlerin ne derece işlerlik kazandığına

bağlı olarak, araştırma sorularına yönelik cevaplar daha sağlıklı bir biçimde ortaya konulabilecektir. Çalışmada, Gogol tarafından kaleme alınan bütün birincil kaynak eserler, nitel araştırma türlerinden içerik incelemesi yöntemiyle ele alınmıştır. Yazara ait eserler ve eserleri hakkında yazılmış bulunan hâlihazır literatürden de yararlanmak suretiyle tartışmalar yapılmıştır. Bu tür bir yaklaşımla, Gogol'un kişisel yaşam öyküsü ve geçmiş tecrübelerinin, yazma eylemine nasıl yansıdığı ve eserlerini yapılandırmasında ne ölçüde belirleyici olduğu konusu açıklanmaya çalışılmıştır.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Gogol'un yaşadığı dönemde Rus devlet memurlarının dereceleri, askeri sistemdeki rütbeler ile eşdeğer kabul edilmektedir. Bundan dolayı, sahip buldukları rütbe ve makam gibi hiyerarşik unsurları ön plana çıkarmaktan hoşnut olan Rus devlet memurlarının, kendilerini askeri personel rütbeleri ile eşidi bir yerde görmelerine kaynaklık etmektedir. Çarlık dönemi Rus memurun cetvelindeki derecelerin, askeri rütbelerden hangisine karşılık gelmekte olduğu konusunda Gogol'un *Burun* adlı hikâyesini Türkçeye çevirisini yapan Orhan Veli ile Erol Güneş, yukarıdaki açıklamalara benzer bilgileri dipnot olarak aktarmışlardır (Bkz. Gogol, 2018c: 15). İfade edilen bu konuya örnek olması yönüyle bakıldığında, Gogol'un *Burun* adlı hikâyesinin başkahramanı olan Kovalef'in, şu sözlerle betimlenmekte olduğu görülmektedir (Gogol, 2018c: 15): "Kendinden bahsederken öyle sadece şube müdür muavini demezdi. Yanına bir de binbaşı katarak kendini biraz daha ağır satmaya çalışırdı". Çarlık dönemindeki sivil devlet memurluğu sisteminde, sahip bulunulan makama bağlı olarak, askeri rütbe eşidi olarak verilen unvanlar veya söz konusu sistemin kaynaklık edebileceği, Türkçe çeviri hataları konusuna da dikkat etmek suretiyle, bu makalede yalnızca meslekten asker olan kişiler ve onlara ilişkin yapılan anlatımlar incelemeye konu edilmiş, diğerleri kapsam dışında tutulmuştur.

Gogol üzerine yapılan Türkçe akademik çalışmalara bakıldığında, belirli bir esere ait özellikler üzerinde durulmakta olduğu (Taylan, 2011; Ayas, 2016) veya belirli bir eseri üzerine karşılaştırmalı çalışmaların yapıldığı görülmektedir (Hafizoğlu, 2003; Uzelli, 2003; Küçükcalay ve Özmen, 2010; Küçük, 2011; Ayas, 2014; Aydın, 2017; Karababa, 2018). Buna karşılık, Gogol'un bütün eserleri bağlamında fakat belirli bir tema konusunda yapılan çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Süer (1987) tarafından yazılan makale, Gogol'un eserleri kapsamında kaleme alınmış olmasına karşılık, makalede mesleki anlamda belirli bir zümreden ziyade, evrensel tip olarak "küçük adam" karakterleri üzerinde durulmuştur. İngilizce literatüre bakıldığında ise süreli yayın olarak makaleler için, yukarıda aktarılan tabloya benzer bir durum gözlenmekte, süresiz yayın olarak kitaplara bakıldığında ise Reyfman (2012; 2016) tarafından yazılan iki ayrı kitap dikkat çekmekte olduğu görülmektedir. Bu kitaplar daha yakından incelendiğinde ise kitapların genel anlamda Rus devlet sisteminde, yaşamında ve edebiyatındaki rütbe ve unvanları konu edinmekte oldukları, Gogol'un eserlerindeki asker karakterler üzerine özel bir analiz ortaya koymadıkları görülmektedir. Dolayısıyla, okumakta olduğunuz makalenin konusu

kapsamında yapılan araştırmalarda, Türkçe ve İngilizce literatürde benzer bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu makalede, Gogol'un eserleri bağlamında profesyonel bir meslek olarak askerlik konusu üzerinde durulduğu için kısa da olsa askerlik mesleğini ele almak gerekmektedir. Dünyanın en eski mesleklerinden biri olarak ifade edilen askerlik mesleğine ilişkin yapılan aşağıdaki anlatımlar, bu görüşü desteklemesi bakımından anlam taşımaktadır. Morgan (1998: 339), askerlik mesleğinin ortaya çıkışını tarih boyunca var olmuş yapılanma birimleri olan "örgüt" kavramı üzerinden açıklamıştır. Morgan'a göre, geçmiş toplumlardaki kölelerden başlayarak askeri girişim ve yayılmanın ortaya çıkıp gelişmesi yoluyla bugünün dünyasında oynadığı role kadar varmak üzere modern örgütün soy ağacını izlediğimizde bu durum açıkça ortaya çıkmaktadır. Akyürek (2010: 3) tarafından yapılan sınıflandırmaya göre klasik dönem sonrası askeri organizasyon yapıları üç dönemde ele alınmakta ve "modern", "geç modern" ve "postmodern" olarak ayrılmaktadır. Modern dönem askeri organizasyonlar için on dokuzuncu yüzyılın başı tarih olarak verilmektedir. Gogol'un yaşadığı dönem göz önünde bulundurulduğunda, askerlik mesleği için modern döneme adım atılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Kadim bir meslek olan askerlik, antik dönemlerden itibaren birçok filozofun (Sun Tzu, 1996; Platon, 2018: 111-112; Seneca, 2007: 53-55; Erasmus, 2014: 28-29) eserlerine konu olmuştur. Meslek olarak askerlik, filozofların eserlerinde olduğu kadar, çok sayıdaki çağdaş yazarın eserlerine de konu olduğu için söz konusu eserleri, bu makale gibi mikroanalitik çalışmalarda ele alınabilmesi mümkün olmamaktadır. Ayrıca bu makalede ele alınan konu/veçhe (aspect) göz önünde bulundurulduğunda, yukarıdaki literatür özeti ile sınırlı bir anlatımın ötesine geçmenin; makalenin amaç, kapsam, içerik ve hacmini aşacağı hususu ağırlık kazanmaktadır.

3. GOGOL HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Ukrayna asıllı Rus öykü, roman ve oyun yazarı Nikolay Vasiliyeviç Gogol'un (1809-1852) annesi bir asker ailesinden geliyordu, babası ise amatör olarak şiir ve tiyatro oyunları yazan bir küçük soyluydu (Gogol, 2018c: 1). Dokuz yaşında babası, onu askeri liseye başvurabilmesi için hazırlayacak bir öğretmenin yanına bıraktı. Birkaç ay sonra ise Nijena'da açılan Yüksek Bilimler Askeri Lisesi'ne başladı ve burada altı yıl okudu. 1828'de bitirme sınavını geçtikten sonra kısa süreli olarak memuriyet görevinde bulundu (Annenskaya, 2018: 12). 1834 yılında Petersburg Üniversitesi'nin Genel Tarih bölümünde askeri doktora öğrencisi olarak profesör yardımcısı unvanıyla görev aldı (Annenskaya, 2018: 37; Troyat, 2000: 108). Yazdığı tek perdelik tiyatro eserleri de dâhil olmak üzere, içinde memuriyet ve askerlik geçen bazı eserleri, sansür nedeniyle yeniden kaleme alındı. Son olarak 1842'de Ölü Canlar adlı uzun romanına yönelik Petersburg Sansür Komitesi incelemesi gereğince Gogol, romanın "Yüzbaşı Kopeykin'in Uzun Öyküsü"nü yeniden elden geçirmek durumunda kaldı (Annenskaya, 2018: 68). Ruhsal ve fiziksel sağlığı giderek

bozulmaya başlayan ve zaman zaman maddi sorunlar da yaşayan Gogol, 21 Şubat 1852'de öldü. Bazı eserlerinde gerçekçiliğin dışına çıkan, doğa dışı fantastik tipler ve olaylar yazan Gogol, aynı zamanda *Müfettiş* ve *Ölü Canlar* gibi eserlerinde gerçekçiliğin şaheserlerini kaleme almıştır (Gogol, 2018d: 29).

4. GOGOL'UN HİKÂYE VE ROMANLARINDA ASKER KİŞİLERE İLİŞKİN ANLATIMLAR

Bu başlıkta yer verilen anlatım, açıklama ve aktarmalarda, Gogol'un kaleme aldığı eserler, yazıldığı yıllara göre kronoloji gözetilmeksizin aktarılmıştır. Başlığa uygun olarak öncelikle hikâyelerdeki, daha sonra ise romanlardaki asker kişiler üzerinde durulmuştur. Benzer bir durum, bir sonraki anlatım başlığında da söz konusu olmuş ve tiyatro eserlerinin kaleme alınmaları bakımından belirli bir kronolojik sıra gözetilmeksizin değerlendirmeye tabi tutulmuştur çünkü eserlerin yazılma tarihleri açısından ele alındığında, eserlerde yer verilen asker kişiler bakımından anlamlı bir farklılık göze çarpmamaktadır.

Gogol'un *Cinler Padişahı* adlı hikâyesinde başlıca üç kahraman bulunmaktadır. Bunlardan birincisi papaz okulundaki felsefe öğrencisi, ikincisi çok zengin bir derebeyi olan yüzbaşı, üçüncüsü ise yüzbaşının kızıdır. Hikâyede yüzbaşı, aynı zamanda zengin bir toprak sahibi olarak betimlenmektedir (Gogol, 1995: 62). Yüzbaşı, aile bireyleri dışındakilere karşı sert bir tutum sergilemesine karşılık, kendi aile üyelerine karşı ve özellikle de kızına karşı oldukça müşfik bir tavır sergilemektedir. Yüzbaşı, aile üyeleri dışındakilere karşı takındığı sert tavrını, kızına dua ve yardım etmesi için gelen papaz okulunun felsefe öğrencisine bile sergilemekten geri durmamaktadır (Gogol, 1995: 89).

Gogol'un İvan İvanoviçle *İvan Nikiforoviçin Nasıl Kavga Ettiklerinin Hikâyesidir* adlı öyküsündeki başlıca kahramanlar İvan İvanoviç, İvan Nikiforoviç ve Belediye Reisi'dir. Belediye Reisi karakteri, alaydan yetişme bir subay olmakla övünen bir karakter olarak betimlenmektedir. Bu hikâyede Belediye Reisi, 42'inci avcı alayının 4'üncü bölümünde üsteğmen olarak görev yapmış olmakla gurur duyduğunu ifade etmektedir (Gogol, 1995: 148). İvan Nikiforoviç ise hikâyenin geçtiği zamandan yirmi yıl önce milis alayına yazılmaya niyet etmiş hatta bu niyetle bıyık bırakarak lacivert kazak cepkeni diktirmiştir (Gogol, 1995: 107). Askere gitmeye hazırlandığı bu dönemde bir Türk'ten tüfek satın almıştır (Gogol, 1995: 114) fakat muhtemelen zaten varlıklı biri olmasından ya da hikâyede ayrıntısı açıklanmayan çeşitli nedenlerden dolayı askerlik mesleğini deruhte edememiştir (üstlenememiştir).

Gogol'un *Burun* adlı hikâyesinin başkahramanı olan Kovalef, şube müdür muavini olarak görev yapmaktadır. Kovalef'in görevi, Rus askeri sistemindeki binbaşı rütbesine karşılık geldiği için bu unvanı kullanarak kendini ağırdan satmaktan hoşlanmaktadır. Kovalef, yüksek rütbeli bir subayın eşi olan Bayan Podtoçina ile olan ikili ilişkilerinde saygılı bir tavır sergilemektedir. Bu davranışı sadece görünüşte kalmaktadır çünkü Bayan

Podtoçina'nın, kızını kendisi ile evlendirme niyetinin farkında olduğu için karşılıklı ilişkilerindeki mesafeyi korumaya gayret etmektedir (Gogol, 2018c: 35).

İvan *Fyodoroviç Şponka ile Teyzesi* adlı hikâye, isminden de anlaşılabilirliği üzere İvan Fyodoroviç ile teyzesinin yaşamları üzerine kurgulanmıştır. Bu hikâyede İvan Fyodoroviç, piyade alayına girmiş, on bir yıl süren asteğmenlik rütbesinden sonra teğmenliğe terfi etmiş, teğmen rütbesinde dört yıl daha görev yapmıştır. Annesinin ölümü üzerine çiftliğinin yönetimini teyzesi üstlenmiş fakat ilerleyen yaşından dolayı teyzesi, İvan Fyodoroviç'in askerlik mesleğinden ayrılarak çiftliğinin başına geçmesini istemiştir. İvan Fyodoroviç, teyzesinin isteğini yerine getirerek askerlik mesleğinden ayrılarak çiftliğindeki sivil hayata başlamış fakat askerlikten kalma alışkanlıklarından kurtulabilmesi kolay olmamıştır (Gogol, 2014: 237). Hikâye, söz konusu anlatım örüntüsü içinde devam etmekte fakat tam olarak bir neticeye bağlanmadan sonlandırılmaktadır.

Eski Zaman Beyleri hikâyesinin başkahramanı olan Afansiy İvanoviç, gençliğinde muhafız alayında hizmet ederek kolağası rütbesine kadar yükselmiş olan biri olarak betimlenmektedir. Yaşı çok ilerlemiş olduğu için bu eski günlere ilişkin olayları çoktan unutmuş, eski anıların yerini sessiz, yalnız ve tatlı bir yaşam almıştır (Gogol, 1995: 10-11). Buna karşılık, Afansiy İvanoviç, askerlik zamanından kalma bazı alışkanlıklarını, sivil yaşamında da sürdürmekte olan bir karakter olarak tasvir edilmektedir (Gogol, 1995: 16).

Gogol'un *Korkunç İntikam* adlı hikâyesi, Yüzbaşı Grobets'in oğlunun düğününde yaşanan olaylarla başlamaktadır. Grobets'in oğlunun düğününe gelen konuklar çoğunlukla asker kişilerden oluşmaktadır. Düğüne ilişkin anlatımlardan sonra hikâye, Grobets gibi asker olan kardeşliği Danilo ve eşi Katerina arasında geçmektedir. Hikâyenin genelinde Danilo, Ukrayna'da askeri anlamda dirlik, düzenlik ve disiplinin azalmasından duyduğu üzüntüyü dile getirmekte ve askeri anlamda disiplinin çok daha iyi düzeyde olduğu geçmiş yaşantılara olan özlemlerini dile getirmektedir (Gogol, 2014: 179). Hikâyeyi ilginç kılacak doğaüstü birtakım anlatımlara da yer veriliyor olmasına karşılık, ana tema olarak Ukrayna'daki Kazak ordusunun geçmiş yıllardaki durumu olumlu, hâlihazır durumu ise olumsuz olarak betimlenmektedir.

Kaybolan Yazı adlı hikâye, bir anlatıcının ağzından nakledilmektedir. Anlatıcı, hikâyeyi ilginç kılmak için doğaüstü olaylara da yer veriyor olmasına karşılık hikâye, anlatıcının dedesinin başından geçmektedir. Hikâyede Kazakların soylu komutanı, çarîçeye bir yazı göndermek istemektedir. Alay yazıcısı, anlatıcının dedesini odasına çağırarak komutanın emrini tebliğ etmektedir (Gogol, 2014: 104). Anlatıcının dedesi, yolda türlü zorluklarla karşılaşmakta fakat Kazak ordusu komutanının süvarisi olduğunu aklından çıkarmamakta ve görev bilinci içinde kendisine tevdi edilen (verilen) vazifeyi, her türlü zorluğa rağmen yerine getirmektedir (Gogol, 2014: 108). Gogol'un bu hikâyesi, Elbert Hubbard'ın (2013) 1899 yılında kaleme aldığı, daha sonra kitap hâline getirilen *Garcia'ya Mektup* adlı makalesindeki anlatımlar ile önemli ölçüde örtüşmektedir. Hubbard her ne kadar, bu kısa hikâyesinin özgün bir esinlenmeyle kaleme alındığını ifade etmiş (Hubbard, 2013: 12) olsa da hikâyede işlenen olayların kurgusu, ciddi bir benzerlik olarak dikkat çekmektedir.

Noel Gecesi hikâyesinde Oksana adlı genç kız, kendisine gönül veren Vakula adlı gençten, gerçekleştirilmesi olanaksız gibi görünen taleplerde bulunarak “zor kadın” izlenimi uyandırmaya çalışmakta, çarıçenin potinini getirirse onunla evleneceğini söylemektedir (Gogol, 2014: 150). Vakula, çarıçeye nasıl ulaşılacağı hususunda eski bir Kazak askeri olan Göbekli Patsyuk’a danışmakta (Gogol, 2014: 151-154) fakat Patsyuk’tan sağlıklı tavsiyeler alamayınca, çarıçeye görüşmeye gidecek olan aktif görevdeki Kazak askerlerini ikna ederek onlara katılmaya karar vermekte ve zor da olsa bunu başarmaktadır (Gogol, 2014: 167). Hikâyenin bundan sonraki bölümü, Vakula’nın Kazak askerleriyle birlikte gerçekleştirdiği uzun ve meşakkatli yolculuklar ve karmaşık askeri ilişkilerin anlatımıyla geçmekte, nihayet çarıçenin potinlerini Oksana’ya hediye etmesiyle sonlanmaktadır (Gogol, 2014: 167-178).

Bir Delinin Anı Defteri adlı hikâye, zekâ özürlü Grigori’nin anı defterindeki yazılar olarak tasarlanmıştır. Anı defterini kaleme alan ve aynı zamanda hikâyenin anlatıcısı olan Grigori, kendisini düşük dereceli bir memur olarak tanıtmakta (Gogol, 2018b: 186) fakat memuriyette yükselme konusunda oldukça pozitif düşünmekte ve umutlu bir beklenti içinde bulunmaktadır (Gogol, 2018b: 187): “... ne mevkilere, makamlara yükseleceğim ben daha! Şunun şurasında kırk iki yaşındayım. Memuriyette yüksek mevkilere, makamlara ulaşma çağıdır bu, gerçek memuriyet çağı. Bekle, dostum! Elbet biz de albay oluruz”. Hikâyenin ilerleyen bölümlerinde Grigori, kalem memuru olan kendisini, hassa subaylarıyla kıyaslamaktadır. Bir hassa subayından hiç de geri kalır bir yanının bulunmadığını, hatta kendisinin general olabileceğini, hatta ve hatta kral olabilecek niteliklere sahip olduğunu ileri sürmektedir (Gogol, 2018b: 198-199). Her ne kadar “deli” olduğu ifade edilse de Grigori, kendisini subay, general ve kral olarak ifade ettiği anlatımlarda, etrafındaki bireylerin kendisine karşı saygılı ve hürmetkâr davranmaları bakımından ne tür bir davranış içinde bulduklarını betimlemekte, zekâ özürlü bir bireyden beklenmeyecek ölçüde sağlıklı düşünce ürünü ve tahlillere dayalı yergi/hiciv unsurlarına yer vermektedir (Gogol, 2018b: 198-207).

Gogol’un *Neva Bulvarı* adlı hikâyesinde; hantal çizmeleriyle emekli bir asker, umut dolu yüreğiyle bir asteğmen, atmaca bakışlarıyla bir süvari subayı, mahmuzlu bir çift çizmeyle bir subay üniformasının şeritleri, kıvrıkcık saçlı genç bir subay, askerlik mesleğinin sivil mesleklere olan üstünlüğü üzerine konuşan birkaç yaşlı (Gogol, 2018b: 2-21) gibi birçok betimlemeye yer verilmektedir. Buna karşılık, ağırlıklı olarak hikâyenin başlıca kahramanlarından olan Teğmen Pirogov’un kendini beğenmiş tavırları (büyüklük yanılması) üzerinde durulmaktadır. Teğmen Pirogov karakteri üzerinden yapılan anlatımlar, Gogol’un yaşamış olduğu dönemde asker kişilerin, toplumun diğer bireyleri üzerinde sahip bulunduğu baskıcı konumunu çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır. Teğmen Pirogov’un davranışlarına da sirayet eden söz konusu olumsuz tavırlar, şu aktarımlarda net bir şekilde anlaşılabilir: “Konuşmalarında ne yapar eder teğmenliğe terfi sezdirmenin bir yolunu bulurdu karşısındakine” (Gogol, 2018b: 32). “Bu davranışınızı yadırgadığımı belirtmek zorundayım beyefendi” dedi Pirogov. “Sanırım farkına varmadınız: Karşınızda bir subay bulunuyor” (Gogol, 2018b: 34).

Gogol'un *Fayton* adlı hikâyesi, bir süvari alayında görevli askeri personel arasında geçen olayları konu edinmektedir. Bu kısa hikâye, özünde unutkanlığın neden olduğu gülünç durumları konu edinmektedir. Bu konu çerçevesinde yapılan anlatımların, askeri personelin gündelik yaşamından sunulan çeşitli kesitler ve betimlemelerle zenginleştirilmekte olduğu görülmektedir (Gogol, 2018c: 37-48). Süvari alayının personeli arasında geçen hikâyedeki başlıca karakterler; tugay komutanı general, albay, binbaşı, yüzbaşı ve rütbeleri belirtilmeyen genç subaylardan oluşmaktadır.

Palto adlı hikâyenin başlangıç anlatımında, jandarma komutanı bir yüzbaşının, bir aşk romanının yazarına karşı soruşturma başlatılması için girişimde bulunduğu bahsedilmektedir. Bu yüzbaşı, aşk romanında bir jandarma komutanından bahsedildiği için alinganlık göstererek resmi bir süreç başlatmaktadır. Bu kısa anlatımda Gogol, yaşadığı dönemdeki yazarların, düşük düzeyli bile olsa askeri yetkililerin menfi tutumlarının, yazarların yazma eylemlerini olumsuz yönde etkilediği eleştirisinde bulunmaktadır (Gogol, 2018b: 143). Bu anlatımıyla Gogol, hikâyenin kahramanı olarak neden sıradan bir kişilik olan düşük dereceli bir memuru konu edindiğini de kinayeli bir şekilde ifade etmektedir. Hikâye, maddi zorluklar içinde yaşamayan kalem memuru Akakiyeviç'in rutin iş yaşamı çerçevesinde geçmektedir. Akakiyeviç'in yaşamı, güçlkle edinebildiği paltosunun, bir sokak çetesi tarafından gasp edilmesi sonrasında dramatik bir şekilde değişmektedir. Platosunu geri alabilmek için yaptığı girişimler ve yapması gerektiğini öğrendiği ilave bürokratik süreçler ve özellikle generalin bu süreçte sergilediği otoriter tutum, Akakiyeviç'in sağlığını bozmakta ve ölümüne yol açmaktadır (Gogol, 2018b: 173). Akakiyeviç'in ölümünün ardından, Petersburg şehrinde paltosunu arayan bir hortlak dolaştığı söylentisi ortaya çıkmıştır. Hortlağı gördüğünü iddia edenler ve bundan en çok etkilenenler ise Akakiyeviç'in gasp edilen paltosuna ulaşabilme sürecinde izlediği, en alt düzeydeki görevliden, asayişten sorumlu en üst düzeydeki generale kadarki resmi görevliler olmaktadır (Gogol, 2018b: 175-180).

Gogol'un *Mayıs Gecesi* adlı hikâyesi altı bölümden oluşmaktadır. "Galya" başlıklı birinci bölümde genç kız, arkadaşı Levko'dan, göl kenarındaki ahşap evle ilgili anlatılanlar hakkında bilgisinin olup olmadığını sormaktadır. Levko, bu evin eski sahibinin Kazak ordusunda görevli bir yüzbaşıya ait olduğunu, yüzbaşının eşinin ölümü sonrasında kızı ile olan ilişkilerindeki değişimleri ayrıntılı olarak anlatmaktadır (Gogol, 2018d: 39-41). Hikâyenin altıncı bölümünde ise köylülere karşı haksız fiillerde bulunan muhtarın söz konusu fiilleri, Teğmen Drişpanovski'ye duyum olarak ulaşmaktadır. Drişpanovski, muhtarın yerine getirmesi ve yapmaktan kaçınması gereken fiilleri içeren bir tezkere hazırlamakta, onun hazırladığı bu tezkere sayesinde muhtarın, köylüler üzerindeki baskısı azalmakta ve köyde yaşam normale dönmektedir (Gogol, 2018d: 69-74).

Portre adlı hikâye, ressam Çarkov'un meslek yaşamını konu etmektedir. Hikâyede, Çartkov'un ev sahibi şu sözlerle betimlenmektedir (Gogol, 2018d: 93): "Ev sahibi İvan İvanoviç, gençliğinde yüzbaşılık yapmış, sivil memuriyette bulunmuş, müthiş yaygaracı, dayak atmakta usta, hem becerikli hem şık, hem de budala bir adamdı". Bu betimlemede "yaygaracı" olarak betimlenen İvanoviç, gerçekten de bu benzetmeye layık olacak bir

davranışa tevessül etmektedir. Kirayı aksatan Çartkov'un, kendisine ödeme yapması için polis komiseri ile birlikte Çarkov'un karşısına çıkmaktadır. Yarbay Potogontkin'in de kiracısı olduğunu ve kirasını aksatmadan ödediğini emsal göstererek baskıda bulunmaktadır. Çartkov'un parasının olmadığını söylemesi üzerine polis komiseri, arayı bulabilmek için "Öyleyse, İvan İvanoviç'i eserlerinizle memnun ediniz, belki de o, para yerine tablolarınızı almaya razı olacaktır" önerisinde bulunmaktadır. İvanoviç'in cevabı ise şu şekilde olmaktadır. "Hayır azizim; mersi, tablo istemem. Hiç olmazsa konuları duvara asılabilecek kadar soylu olan tablolar olsa, gene neyse... Mesela göğsü nişanlı bir general yahut Prens Kutuzuv'un² resmi gibi".

Gogol'un, *Taras Bulba* adlı romanı, Taras Bulba önderliğindeki Dinyeper bölgesi Ukrayna Kazaklarının, Polonyalılara karşı isyanını konu edinmektedir. Romanda Taras Bulba, şu sözlerle tanıtılmaktadır (Gogol, 2017b: 17): "Taras önemli, yaşlı albaylardan biriydi: Savaş gaileleri için yaratılmıştı, ayrıca katı dürüstlüğüyle tanınırdı". Taras Bulba, iki erkek çocuğunu yirmili yaşlarına geldiklerinde Dinyeper çevresindeki Zaparojye Kazakları olarak bilinen Ukrayna Kazaklarının siyasi ve askeri örgütüne göndererek onların da kendisi gibi asker olarak yetişmelerini sağlamıştır (Gogol, 2017b: 17). Gogol'un bu romanı, başından sonuna kadar Taras Bulba, erkek çocukları "yesaul" ve "ataman" olarak adlandırılan Kazak ordusundaki askeri yöneticiler arasında geçmektedir. Destansı bir şekilde kaleme alınan romanın son bölümlerinde, yurtları ve kutsal değerleri için savaş başlatan Kazak ordusu sekiz alaydan oluşmakta, bu alaylardan birine Taras Bulba komuta etmektedir. Asker kişi olarak Taras Bulba'nın genel nitelikleri aşağıdaki anlatımda büyük ölçüde gözler önüne serilmektedir (Gogol, 2017b: 159):

Tüm kazaklar arasında sekiz alayın tamamının içinde hepsinden daha seçkin bir alay vardı ki, işte o alaya Taras Bulba komuta ediyordu. Diğer alayların arasında her şey Taras Bulba'ya bir ağırlık kazandırıyor; geçkin yaşı, tecrübesi, kendi askerini yönetme becerisi ve düşmanlara karşı onun herkesten daha şiddetli duyduğu nefret, her şey. Onun merhametsiz sertliği ve acımasızlığı Kazaklara bile aşırı görünüyordu. Ağarmış başını yalnızca ateş bir de darağacı meşgul ediyordu, ordu toplantılarındaki tavsiyelerinden yalnızca yok edicilik saçılıyordu.

Gogol'un *Ölü Canlar* adlı romanı hacimli bir eser olduğu için, eserin pek çok yerinde asker kişilere ilişkin anlatımlara yer verilmektedir. İlk bakışta, uzun bir roman olduğu için bu tür anlatımlara zaman zaman yer verilmesinin doğal olacağını ileri sürebilmek olası görünmektedir. Daha yakından incelendiğinde, romandaki asker kişilere ilişkin anlatımların hiç de azımsanamayacak bir içerik oluşturduğu görülebilmektedir ve aşağıda, söz konusu içeriğe ilişkin tespitler aktarılmıştır:

Ölü Canlar romanının birinci cildinin birinci bölümünde emekli yarbay ve üstteğmenlere anlatımda yer verilmektedir (Gogol, 2018a: 7). Birinci cildin dördüncü bölümünde, ülkenin çeşitli yerlerini dolaşmakta olan başkahraman Çiçikov'un gittiği bir kentteki

2- Golonişev Kutuzuv (1754-1813) Rus orduları başkomutanı

süvari alayında görev yapan bütün subaylar, kişilik özelliklerine kadar ayrıntılı olarak betimlenmektedir (Gogol, 2018a: 75-77). Romanın birinci cildinin altıncı bölümünde ise Plyuşkin'in akrabası olan, içki bağımlısı, subayken paralarını har vurup harman savurduğu için maddi sıkıntılar yaşamakta olan bir yüzbaşı karakteri betimlenmektedir (Gogol, 2018a: 145). Yine altıncı bölümün son sayfalarında, Ryazan'dan gelen bir teğmen karakterden bahsedilmektedir (Gogol, 2018a: 156). Birinci cildin onuncu bölümündeki "Yüzbaşı Kopeykin'in Öyküsü" adlı başlık, isminden de anlaşılacağı üzere, Yüzbaşı Kopeykin hakkında kaleme alınmış ve onun malul gazi olmasını kapsamlı bir anlatımla ele almaktadır (Gogol, 2018a: 241-249). Bu romanın ikinci cildinin birinci bölümünde sırasıyla emekli hassa teğmeni ve itfaiye gemisinden emekli albay karakteri betimlenmektedir (Gogol, 2018a: 327). Daha sonra ise, görece uzun bir anlatımla general karakterine ilişkin anlatımlara (Gogol, 2018a: 329-332) yer verilmekte, ikinci cildin bir sonraki bölümü olan ikinci bölüm ise tümüyle romanın başkahramanı olan Çiçikov ile general arasında geçen olaylar üzerine kurgulanmaktadır (Gogol, 2018a: 347-360). Romandaki anlatımlarda bir kesinti olmaksızın ikinci cildin üçüncü bölümüne geçilmekte, bu bölüm ise generalin akrabası olan Albay Koşkarev ile başkahraman Çiçikov arasında geçen olaylar ekseninde şekillenmektedir (Gogol, 2018a: 361-407). Bütün bu anlatılanlar göz önünde bulundurulduğunda 479 sayfalık romanda asker karakterlere, toplamda 81 sayfada yer verildiği görülmektedir. Gerek bu romanda ve gerekse yazarın diğer eserlerine genel anlamda bakıldığında asker kişiler üzerinde yapılan anlatımların anlamlı bir kısmını teşkil etmekte olduğu yargısına varmak mümkün olmaktadır.

5. GOGOL'UN TİYATRO ESERLERİNDE YER VERDİĞİ KARAKTERLER OLARAK ASKER KİŞİLER

Evlence adlı tiyatro eserinde Podkolyosin, çöpçatanlık yapan Fekla'ya karşı zor beğenen tavırlar takınmaktadır. Bu tavır karşısında Fekla, Padkolyosin'in ilerleyen yaşını yüzüne şu sözlerle vurmakta hem de çöpçatanlığını yaptığı evlilik çağındaki bir tüccar kızı olan Agafya Tihonovna'nın taliplileri arasındaki rekabeti kızıştırmaktadır: "İnsan yaşlandıkça saç da kırılır elbet. Git de aynada kendine bak! Ne ondan, ne bundan, hiçbirinden hoşlanmıyorsun. Elimde öyle bir yüzbaşı var ki, sen onun omzuna bile gelemersin, sesi de tıpkı borazan gibi, üstelik donanmada". Tiyatronun 11 karakterinden biri olan donanma yüzbaşı, birinci perdenin on beşinci sahnesinden itibaren rol almaya başlamakta ve sahip olduğu askeri nitelikleri ön plana çıkararak övünmekte; kendini, evlilik çağındaki kız olan karşı tarafa beğendirme çabasına girişmektedir (Gogol, 2017a: 31).

Gogol, *III. Dereceli Vladimir Nişanı* adlı komediyi yazmaya başlamış fakat bu tiyatro eserini tamamlamamıştır. "Memurun Sabahı" adını verdiği komedi, sansür tarafından değiştirilmiş ve "Bir İşadamının Sabahı" adıyla yayınlanmıştır. Yayınlanmış olan eserin bu ilk halinde İvan Petroviç ile Alekrandr İvanoviç arasında memuriyet rütbelerini elde etme süreçlerinde liyakat esasına ne denli bağlı kaldıkları konusu işlenmektedir (Gogol, 1998: 53-60). Gogol, bu komedinin birinci bölümünü, değiştirilmiş bir versiyon olarak "Dava"

adıyla aynı yıl (1842) yeniden yayınlamıştır (Gogol, 1998: 53). Tek perdelik bu komedide Prolyetov karakteri, devlet tarafından dağıtılan ödül nişanlarında liyakatin gözetilmediği düşüncesini taşımaktadır. Krahmanov'un ödül nişanı aldığını öğrenen Prolyetov şu tepkiyi vermektedir (Gogol, 1998: 64): "Krahmanov ödül nişanı almış ha? Petruşka Krahmanov! (*Eli ile gösterir*) Şu kadarcık çocuktuktu. (Yine eli ile gösterir) Ben kendi elimle onu kadet³ okuluna yerleştirmiştim". Prolyetov, ödül nişanına kendisini layık gördüğü için başkalarının ödülü almasına bu denli içerlemektedir. Söz konusu içerleme, komedinin ilerleyen bölümlerinde giderek, çekememezliğe dönüşmektedir. Bu duygularla Prolyetov, ödül nişanı almış olan bir diğer kişi olan Burdyukov (General Povalişev'in kayınbiraderi) aleyhine açılan davanın bir an önce karara bağlanabilmesi için elinden gelen bütün gayreti sarf etmektedir (Gogol, 1998: 71-72).

Parça adlı tiyatro eserinin başkarakter oyuncularından olan Marya, oğlu Mihail'i askeri bir göreve geçmek konusunda ikna etmeye çalışmaktadır. Tiyatronun birinci sahnesi, ilk cümlesinden itibaren Marya'nın, oğlunu askeri okula başlamasına teşvik etmeye yönelik çabaları ekseninde şekillenmektedir. Oğlunu ikna edebilmek için Marya, askerlik mesleğinin olumlu yönleri üzerinde tek yönlü vurgulamalar yapmaktadır. Mihail ise askerlik mesleğinin gerektirdiği fiziksel yeterlilikler konusundaki eksiklikleri dile getirerek, bu mesleği seçmeye karar vermesi durumunda karşılaşılabileceği olası zorlukları dile getirmektedir (Gogol, 1998: 83-87).

Gogol'un *Müfettiş* adlı tanınmış tiyatro eserinde kayıt memuru olan Hlestakov, kumarda bir piyade yüzbaşısına bütün parasını kaptırmaktadır. Parasız kalmasının sıkıntısını yaşamakta olan Hlestakov, Petersburglu görünüşü ve kılık kıyafeti nedeniyle yanlış anlaşılma sonucunda müfettiş zannedilmektedir. Bu yanlış anlaşılma nedeniyle tiyatronun ikinci perdenin sekizinci sahnesinden itibaren Hlestakov'a müfettiş muamelesi yapılmaktadır (Gogol, 2017c: 35). Hlestakov'un gerçek kimliğini bilmeyen kasaba halkı, onun yüksek rütbeli biri hatta general olduğunu düşünmekte ve buna göre davranmaktadırlar (Gogol, 2017c: 50). Bu tiyatrodaki asker bir kişi sahne almamasına karşılık Hlestakov, kendisine karşı saygı ve hürmet gösterilmesini kısa sürede kabullenmekte, general gibi davranmaya başlamakta ve kasabadan ayrılıncaya kadar bu algıyı bir fırsata çevirerek etrafındaki insanların duygularını istismar etmektedir.

Gogol'un *Kumarbazlar* adlı tiyatro eseri, dokuz kişi arasında geçmektedir. Bu dokuz kişinin ikisi uşak, biri ise tahsilat mamuru olan yan karakterlerdir. Tiyatronun asıl kurgusu, dört kumarbaz, Mihail Glov ve oğlu Aleksandr Glov arasında geçmektedir. Baba Glov, sahte davranış ve iyi niyet gösterilerine kanarak oğlunu kumarbazlara emanet etmektedir. Liseyi yeni bitirmiş olan Aleksandr, subay üniformasını çekici bulduğu için hassa alayına gitmeyi çok arzulamaktadır (Gogol, 2017a: 118). Aleksandr'ın bu zaafından yararlanan kumarbazlar, henüz kazanmadığı bir unvan (hassa subayı) üzerinden onu pohpohlamaya başlamaktadırlar. İçki içme ve kumar oynamanın subay alışkanlıkları olduğunu söyleyerek Aleksandr'ı kumar oynamaya ikna etmektedirler (Gogol, 2017a: 125). Kumarbazların

3- Kadet: Rusya'da eskiden asilzade çocukları için askeri lise.

pohpohlamalarına kanan Aleksandr, babasının vekâletnamesi ile elde ettiği bütün parasını kaybetmektedir. Bu oyunda yer alan dört kumarbazdan birinin ismi “Albay Krugel” olarak ifade edilmektedir. İsmi önüne getirilen “Albay” kavramının, sahip olunan gerçek bir askeri rütbeyi mi, memuriyet anlamındaki eşidi bir makamı mı yoksa Krugel karakterinin lakabı mı olduğu tiyatro oyunun içeriğinden anlaşılamamaktadır. Albay Krugel’in söz ve davranışları, tiyatro oyununda ifade edilen bir subay alışkanlığı olarak kumara başladığı, oynadığı kumarı zaman içinde hileli yollara da başvuracak şekilde kumarbazlık mesleği hâline getirdiği kanaatini uyandırmaktadır.

Bir Komedyanın İlk Temsilinden Sonra Tiyatrodan Çıkış adlı eserde; bir komedyacı yazarının, tiyatronun çıkışında durarak, sahnelenen oyunu hakkında halkın varacağı yargıları dinlemektedir. Halk dağıldıktan sonra komedyanın yazarı ortaya çıkarak yapılan yorumları ve kendi fikirlerini dile getirmektedir. Bu komedide sahne alan “Birinci Subay” ve “İkinci Subay” karakterleri, oyunu tam olarak anlamamış olmalarına karşılık, bunu açıkça söylemekten çekinmekte, oyun hakkında gazetelerde yazılacak eleştirilerden sonra hüküm vermenin daha doğru olacağını dile getirmektedirler (Gogol, 20015: 193-197). Tiyatronun ilerleyen bölümlerinde “Sivil” ve “Subay” adlı iki karakter aralarında yorum yapmaktadırlar. Sivil karakter, askerlere gönderme yapan ve onlara dokunan eserler sahnelendiği zaman asker kesiminin bundan rahatsızlık duymalarından ve oyunun sahnelenmemesine yönelik girişimlerde bulunmalarından duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir (Gogol, 2015: 209-210)

SONUÇ VE TARTIŞMA

Gogol’un *Evlence* adlı tiyatro eserinde, başkarakterlerden olan yedinci dereceden memur Padkolyosin, birinci perdenin üçüncü sahnesinde kendisiyle ilgili olarak şunları söylemektedir (Gogol, 2017a: 5): “Yedinci dereceden memur demek, albay demektir; yalnızca üniformamızda apolet eksik”. Bu ve benzeri anlatımlar, Gogol’un eserlerine ilişkin birtakım yanlış anlaşılmalara da beraberinde getirebilmektedir. Örneğin, belirli bir dereceden devlet memuru ile ilgili yapılan anlatımlarda, söz konusu memuru, yüzbaşı veya albay gibi askeri rütbelerle ifade edilebilmektedir. Çeviri dilinden kaynaklanabilen bu tür olası yanlış anlaşılmalardan uzak durularak bu makalede, profesyonel meslek olarak asker kişilerin, Gogol’un eserlerinde ne şekilde yer almakta oldukları üzerinde durulmuştur.

Gogol’un hemen hemen bütün eserlerinde askeri zevattan karakterlere yer verilmesi, üstelik bu karakterlerin hikâye/roman/ tiyatro anlatımlarının yan karakterleri olmayıp, başrollerde yer almaları, Gogol’un eserlerinin “kışla yapımı” birer yazınsal anlatım (hikâye, roman) ya da oyun (piyes, tiyatro vb.) oldukları hissini uyandırmaktadır. Eserlerindeki karakterlerin sergilemiş oldukları tutum ve davranışlara bakıldığında, kişisel karizma sahibi olmanın yegane yolunun yüksek dereceli memuriyet, emniyet çalışanı veya güvenlik personeli olmaktan geçiyormuş gibi bir gerekliliği okuyucuya dikte ettirmekte olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Eserlerinde meslekten asker karakterlere yer verilmeyen istisna olarak

Büyüülü Yer (Bkz. Gogol, 2014: 259-267), *Soroçinets Panayırı* (Bkz. Gogol, 2014: 9-41) ve *İvan Kupalo Gecesi* (Bkz. Gogol, 2014: 43-63) adlı hikâyeleri ile tek perdelik oyunlarından olan *Uşak Odası* (Bkz. Gogol, 1998: 73-82) adlı eserlerinden ibaret olduğu ve Gogol'un yazdığı onlarca eser göz önünde bulundurulduğunda bu eserlerin, yazarın külliyatı içinde istisnai anlatımlar olduğu sonucuna varabilmek mümkün olmaktadır. Asker karakterlere yer verilmemesine karşın *Uşak Odası* adlı oyunda Baş Hizmetçi karakteri, toplumsal tabakalar arasında geçişkenlik olamayacağını, herkesin kendisine biçilen role uyması gerektiğini ifade ederken bile askerlikten örnek vermektedir (Gogol, 1998: 80): “Bana herkes, bir general değil hizmetçi olduğumu hatırlatır. ‘Senin görevin eve bakmak, uşakları kontrol etmek’ der. İşte bunlardır benim görevim”. Dönemin çarlık Rusya’sında kölelik müessesesi varlığını sürdürdüğü için, alt tabakalarda yer alan Baş Hizmetçi karakteri gibi bireyler, kendilerine biçilen kölelik rolü konusunda, öğrenilmiş bir kabullenme davranışı içinde bulunmaktadır. Bu davranış biçimi ise ikinci yüzyıl düşünürlerinden olan ve kölelikten gelen Epiktetos’un (2009: 63), şu sözlerini çağrıştırmaktadır: “Sana kimin hükmü geçiyorsa ona itaat etmen gerekir. Azarladığı ve katı davrandığı zamanlarda sabır göstermek zorundasındır”.

Gogol’un eserlerinde, mesleki zümrelere ilişkin dikkat çeken unsurlar elbette ki bu makalede ele alınan hususlarla sınırlı kalmamaktadır. Örneğin, Gogol hakkında ve eserleri üzerinden yapılan okumalar sonucunda, eserlerinde geçen ve “tahakküm” konusuna kaynaklık eden hususlara rastlanmış ve ayrı bir makale olarak, okumakta olduğunuz makalenin yazarı tarafından kaleme alınmıştır. Bu durum, farklı açılardan yaklaşıldığında Gogol’un eserlerinin, farklı çalışma alanlarına ilişkin veriler sağlama konusunda oldukça cömert olduğunu göstermektedir. Kaldı ki, 43 yaşında hayata gözlerini yummuş olmasına karşılık Gogol, arkasında bıraktığı eserleri bazında ve külliyatı kapsamında çok sayıda bilimsel çalışmaya konu olmuştur. Bu makalede, Gogol’un eserlerinde, meslekten asker kişiler üzerine çeşitli belirlemelerde bulunmuş, diğer hususlar ise inceleme kapsamı dışında tutulmuştur. Benzeri konularda yapılabilecek müstakbel çalışma alanları olarak, Gogol’un eserlerindeki mesleki statüler üzerine incelemelerin yapılması, bu sayede başka bir tekil meslek grubu/zümresi üzerine ya da daha genel anlamda memuriyet sistemi üzerine çalışmaların yapılabilmesi olası görünmektedir. Bu makalede, sosyo-ekonomik statü analizi gibi bir çalışma yapılmamıştır çünkü aynı meslek grubunun mensupları olan anlatım karakterlerinin birbirleriyle yaklaşık aynı düzeyde oldukları farz ve kabul edilmiştir. Zaten bu makaledeki anlatımlardan da hatırlanabileceği üzere, *Cinler Padişahı* hikâyesindeki yüzbaşı karakteri ile *Eski Zaman Beyleri* hikâyesindeki Afansiy İvanoviç karakteri dışındaki bütün asker kişilerin, orta gelir grubundaki kişilikler olarak betimlenmekte oldukları görülmektedir. Öte yandan, bu makalede sosyo-ekonomik statü analizi türünden bir analizin yapılmamış olması, yapılamayacağı anlamına gelmemekte, aksine gelecek çalışmalar için ciddi bir davet niteliği taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Akyürek, S. (2010). *Zorunlu Askerlik ve Profesyonel Ordu*. BİLGESAM Yayınları, Ankara.
- Annenskaya, A. (2018). *Gogol Hayatı ve Edebi Çalışmaları*, Çev. Turgay Yıldız, Dorlion Yayınları, Eskişehir.
- Ayas, İ. D. (2014). N.V. Gogol Dramaturjisinde M. Şepkin Etkisi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayas, İ. D. (2016). N.V. Gogol'un "Müfettiş" Adlı Oyununda M.S. Şepkin Etkisi, Uluslararası Sanal Forum İstanbul 2016: Jeo-Kültürel Alanda İnsani Yaklaşımlar, 1-6 Ekim 2016, ss. 667-673.
- Aydın, O. (2017). N.V. Gogol'un "Müfettiş" ve C.F. Başkut'un "Buzlar Çözülmeden" Adlı Oyunlarında Toplumsal Düzensizlik: Komparatistik Bir İnceleme, *Electronic Turkish Studies* 12 (22), ss. 65-78.
- Benton, T. ve Craib I. (2012). *Sosyal Bilim Felsefesi*. Çev: Ümit Tatlıcan ve Berivan Binay, Sentez Yayıncılık, Bursa.
- Epiktetos, (2009). *Kılavuz Kitap*. Çev. Birdal Akar, Şule Yayınları, İstanbul.
- Erasmus, D (2014). *Savaşa Karşı*. Çev. Pelin Korkmaz, Zeplin Yayınları, İstanbul.
- Fay, B. (2005). *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi*. Çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society*, Berkeley: University of California Press.
- Gogol, N. V. (1995). *Eski Zaman Beyleri*. Çev. Servet Lünel, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- Gogol, N. V. (1998). *Tek Perdelik Oyunlar*. Çev. Huraman Nevruzova, Öteki Yayınevi, Ankara.
- Gogol, N. V. (2014). *Dikanka Yakınlarında Bir Çiftlikte Akşam Toplantıları*. Çev. Ergin Altay, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Gogol, N. V. (2015). *Bütün Oyunları Müfettiş Tiyatrodan Çıkış Bir Evlenme*. Çev. Melih Cevdet Anday ve Erol Güney, Everest Yayınları, İstanbul.
- Gogol, N. V. (2017a). *Evlenme-Kumarbazlar*. Çev. Koray Karasulu, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Gogol, N. V. (2017b). *Taras Bulba*. Çev. Belkis Korkmaz, Can Yayınları, İstanbul.
- Gogol, N. V. (2017c). *Müfettiş*. Çev. Koray Karasulu, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Gogol, N. V. (2018a). *Ölü Canlar*. Çev. Mazlum Beyhan, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Gogol, N. V. (2018b). *Bir Delinin Anı Defteri Palto-Burun –Petersburg Öyküleri ve Fayton*. Çev. Mazlum Beyhan, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Gogol, N. V. (2018c). *Üç Hikâye*. Çev. Orhan Veli ve Erol Güney, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Gogol, N. V. (2018d). *Mayıs Gecesi – Portre*. Çev. Hasan Ali Ediz, Yordam Yayınları, İstanbul.
- Hafizoğlu, L. (2003). Rus Eleştiri Tarihinde F.M. Dostoyevski, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (5), ss. 125-134.
- Herakleitos, (2012). *Parçalar*. Çev. Samih Rifat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Hubbard E. (2013). *Garcia'ya Mektup*. Çev. Nurcan Onaran, Kafekültür Yayıncılık, İstanbul.

- Karababa, S. (2018). Gogol'un "Palto" ve Kafka'nın "Dönüşüm" Romanlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7 (3), ss. 1729-1745.
- Kızılcıkelik, S. (2003). *Küreselleşme ve Sosyal Bilimler*. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Kızılcıkelik, S. (2004). *Sosyal Bilimleri Yeniden Yapılandırma*. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Küçük, K. S. (2011). Rus Gerçekçiliği Bağlamında N.V Gogol-V.G. Perov Etkileşimi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küçükkalay A. M. ve Özmen, M. (2010). Aziz Nesin ve Nikolai V. Gogol'da Bürokratik Devlet Mekanizması: Kamu Tercih Teorisi Bağlamında Çarlık Rusya'sı ve Türkiye Karşılaştırması, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5 (1), ss. 7-23.
- Morgan, G. (1998). Örgüt ve Yönetim Teorilerinde Metafor. Çev. Gündüz Bulut, MESS Yayınları, İstanbul.
- Reyffman, I. (2012). *Rank and Style: Russians in State Service, Life, and Literature*. Academic Studies Press.
- Reyffman, I. (2016). *How Russia Learned to Write: Literature and the Imperial Table of Ranks*. University of Wisconsin Press.
- Searle, J.R. (2005). *Toplumsal Gerçekliğin İnşası*. Çev. M. Macit ve F. Özpılavcı, İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Sun Tzu (1996). *Savaş Sanatı*. Çev. Sibel Özbudun ve Zeynep Ataman, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Süer, A. (1987). Gogol'un Yapıtlarında Memur Tipleri, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 31 (1-2), ss. 435-441.
- Taçcı, D. (2013) "Örgüt Kuramların Giriş", Örgüt Kuramı, (Ed. Deniz Taşcı ve Erkan Erdemir), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Ankara, ss. 2-29.
- Taylan, C. (2011). Gogol ve Bir Delinin Hatıra Defteri, Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Troyat, H. (2000). *Gogol*. Çev. Bedia Kösemihal, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Uzelli, G. (2003). Gogol Gerçekçiliği ve Rus Resim Sanatındaki Yansımaları, *Sanat Tarihi Yıllığı*, Sayı: 16. ss. 89-106.